

Dominika Baran,

przy udziale adw. **Anny Lesiewicz**

Sprawozdanie z konferencji naukowej „Wokół Ukrainy”

28.05.2022 r., Centrum Myśli Jana Pawła II, Warszawa

Stypendyści m.st. Warszawa im. Jana Pawła II zorganizowali projekt społeczno-naukowy „Wokół Ukrainy”, który zaowocował konferencją naukową o takim samym tytule. Konferencja została podzielona na trzy zakresy tematyczne.

Pierwszy skupiał się na sytuacji prawnej obywateli Ukrainy w Polsce w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa, drugi dotyczył aspektów psychologicznych wojny, natomiast trzeci, ostatni, panel poruszał temat prawa kanonicznego w odniesieniu do prawosławnych obywateli Ukrainy w Polsce.

Na potrzeby niniejszego sprawozdania Autorka skupi się na pierwszym panelu dotyczącym sytuacji prawnej obywateli Ukrainy w Polsce w związku z wojną na terytorium Ukrainy, ze stanem prawnym na dzień 28.05.2022 r..

Jak słusznie zostało zauważone przez Organizatorów Konferencji, sytuacja prawna obywateli Ukrainy przebywających na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej diametralnie zmieniła się po 24.02.2022 r. 12.03.2022 r. weszła w życie ustawa o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa¹, która w znacznym stopniu reguluje sytuację prawną obywateli Ukrainy, którzy przybyli na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej po 24.02.bieżącego roku.

Przywołany akt prawny określa zasady pobytu obywateli Ukrainy na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz zawiera wachlarz uprawnień i świadczeń do wskazanej grupy osób. Należy zauważyć, że akt ten w znakomitej większości dotyczy osób, które przybyły na terytorium Polski po 24.02.2022 r.

¹ Dz.U. z 2022 r. poz. 583 ze zm.

Konferencję otworzyła współorganizatorka Projektu „Wokół Ukrainy” oraz organizatorka panelu prawniczego - Dominika Baran wraz z mec. Anną Lesiewicz, która specjalizuje się w prawie imigracyjnym, prawach człowieka, prawie gospodarczym oraz prawie spółek. Mecenasa Anna Lesiewicz swoje bogate doświadczenie zdobyła poprzez wieloletnią praktykę w Urzędzie do Spraw Cudzoziemców.

Konferencja miała charakter panelu dyskusyjnego, polegającego na zadawaniu pytań gościowi specjalnemu przez moderatora oraz przez uczestników. W trakcie wydarzenia przeprowadzono również głosowania wśród uczestników, dzięki którym słuchacze mogli wyrazić swoje zdanie na dany temat.

Pierwsze pytanie dotyczyło podstawy prawnej, w oparciu o którą obywatele Ukrainy mogą przekroczyć granicę Rzeczypospolitej Polskiej. Poruszone zagadnienie może nie być tak oczywiste, ponieważ wschodnia granica Polski stanowi granicę Unii Europejskiej. Ukraina nie należy do Strefy Schengen, znoszącej kontrole graniczne wewnątrz państw Układu Schengen, co utrudnia swobodne przekraczanie granic. Przekroczenie granicy polsko-ukraińskiej jest możliwe na podstawie:

1. ruchu bezwizowego na podstawie paszportu biometrycznego;
2. wizy krajowej (D) lub wizy Schengen (C) wydanej przez Rzeczpospolitą Polską;
3. wizy z oznaczeniem D, C lub dokumentu pobytowego wydanego przez inne państwo Schengen;
4. posiadanego zezwolenia na pobyt czasowy, pobyt stały lub pobyt rezydenta długoterminowego UE i ważnej karty pobytu;
5. wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej, złożonego na polskim przejściu granicznym;
6. zgody komendanta Straży Granicznej, udzielanej podczas przekraczania granicy.

Kolejne pytanie dotyczyło ewentualnej różnicy w sytuacji prawnej obywateli Ukrainy w przypadku, gdy przekroczyli granicę Polski z państwa innego niż Ukraina od tych przekraczających tę granicę bezpośrednio. Celem zwrócenia uwagi publiczności na istotę omawianego zagadnienia przytoczono sytuację rodziny ukraińskiej, która przekroczyła granicę Polski od strony słowackiej. Warto wspomnieć, iż to pytanie, w pierwszej kolejności skierowane zostało do publiczności, następnie stanowisko zajęła prelegentka. Publiczność skłaniała się ku tezie, iż sytuacja prawna tych osób jest różna. Natomiast poprawną odpowiedzią jest, że takie osoby posiadają jednakowe uprawnienia jak obywatele,

którzy wjechali do Polski bezpośrednio z terytorium Ukrainy. Jednocześnie prelegentka podkreśliła, że osoba, która przekroczyła granicę Polski z państwa innego niż Ukraina powinna złożyć wniosek o nadanie numeru PESEL w ciągu 90 dni od dnia wjazdu do Polski, ponieważ jej wjazd do Polski nie został zarejestrowany (co wynika ze swobody przekraczania granic w strefie Schengen).

Kontynuując temat przekraczania granicy Rzeczypospolitej Polskiej, został poruszony aspekt niezarejestrowanego przekroczenia granic. Co do zasady, nie powinny się zdarzać tego typu sytuacje, ale zgodnie z informacją pozyskaną od Straży Granicznej od 24.02.22 r., czyli dnia początku agresji Rosji, granicę polsko-ukraińską przekroczyło ponad 6,09 mln uchodźców z Ukrainy. Biorąc pod uwagę masowy napływ osób uciekających przed wojną, nie można było uniknąć sytuacji, w której w paszporcie osoby wjeżdżającej nie została wstawiona pieczęć potwierdzająca datę przekroczenia granicy. W sytuacji, gdy w paszporcie nie odnotowano daty wjazdu cudzoziemca, konieczne było podjęcie inicjatywy po stronie cudzoziemca poprzez zarejestrowanie swojego pobytu, które co do zasady następowało w wyniku wystąpienia z wnioskiem o nadanie numeru PESEL (ukr) w terminie 90 dni od dnia wjazdu na terytorium Polski. Brak stempla w paszporcie z datą wjazdu stanowił jednak znaczne trudności z pozyskaniem numeru PESEL (Ukr), w szczególności w mniejszych gminach, a co za tym idzie, dostępem do całego systemu wsparcia wprowadzonego ustawą o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa.

Następne pytanie poruszyło sytuację dzieci szukających bezpieczeństwa. Czy dzieci mają możliwość przekroczenia granicy bez opiekuna prawnego, a więc pod opieką np. znajomego rodzica tego dziecka? Z dotychczasowej praktyki mec. Lesiewicz wynika, iż jest taka możliwość. Wówczas opiekun prawny dziecka powinien sporządzić notarialne upoważnienie dla tej osoby do sprawowania faktycznej opieki nad dziećmi i przekroczenia przez nie granicy. Jeśli nie istnieje możliwość sporządzenia notarialnego upoważnienia warto sporządzić chociażby pisemną zgodę na przekroczenie granicy. Posiadanie takiego dokumentu w żadnym wypadku nie zrealizuje wymogu zapewnienia dziecku opieki prawnej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Dokument ten stanowić jednak może jeden z dowodów w postępowaniu o ustanowienie osoby wskazanej w pełnomocnictwie opiekunem

tymczasowym małoletniego dziecka szukającego schronienia w Polsce. Co więcej, ważne jest, aby dzieci posiadały jakikolwiek dokument tożsamości typu paszport lub akt urodzenia.

Mecenas Anna Lesiewicz dość sceptycznie odnosi się do praktyki pozwalającej małoletnim na stosunkowo swobodne przekraczanie granic innych państw w towarzystwie osób nie będących ich opiekunami prawnymi. W ocenie mecenas Lesiewicz brak w tym zakresie jednoznacznych przepisów prawa czy też algorytmów postępowania, stwarza realne ryzyko zagrożenia dobra dziecka w kontekście porwań, handlu ludźmi czy też handlu organami. Biorąc jednak pod uwagę szczególną sytuację, w jakiej znalazła się Ukraina, koniecznym było poszukiwanie rozwiązań pozwalających na szybkie zapewnienie dzieciom schronienia i opieki. Prelegentka z aprobatą przyjęła jednak fakt, że aktualnie proces przekroczenia granicy przez małoletnich bez opiekuna prawnego jest realizowany w sposób priorytetowy. Ze szczególną uwagą weryfikuje się dokumenty i zachowanie dzieci, a co więcej, w sytuacji powstania jakiegokolwiek wątpliwości przeprowadza się indywidualne rozmowy z małoletnim jak i z osobą przekraczającą z nim, a następnie kieruje się sprawę do sądu rodzinnego celem ustanowienia dla małoletniego opiekuna tymczasowego.

Kontynuując temat małoletnich w obliczu wojny, zapytano o sytuację prawną ukraińskich dzieci, które przekroczyły granicę Polski z matkami, jednak, które muszą wrócić do Ukrainy i pozostawić dzieci w Polsce. Pojawiają się wówczas wątpliwości kto i na jakich warunkach może zostać opiekunem prawnym tych dzieci. W pierwszej kolejności należy zauważyć, że sytuacja dzieci będących obywatelami państw trzecich, które pozostają na terytorium Polski bez opieki ze strony opiekuna prawnego, jest analogiczna do sytuacji dzieci będących obywatelami Polski. W przedstawionym stanie faktycznym, sytuacja dziecka uzależniona jest od tego, czy matka planuje pozostawić dziecko pod opieką osoby spokrewnionej, czy nie. Jeśli na terytorium Polski jest ktoś z rodziny, kto mógłby pełnić funkcję tymczasowej rodziny zastępczej, opiekuna tymczasowego lub opiekuna prawnego, to należy złożyć wniosek do sądu o ustanowienie spokrewnionej rodziny zastępczej wraz z wnioskiem o zabezpieczenie na czas trwania postępowania. Ustawa o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego Państwa pozwala jednak przyjąć, że w stosunku do dzieci będących obywatelami Ukrainy, którzy przybyli na terytorium Polski po 24.02.2022 r., pierwszeństwo znajduje stosowanie instytucji opiekuna tymczasowego. Instytucja ta ma charakter zbliżony do rodziny zastępczej. Kompetencje opiekuna tymczasowego polegają na reprezentowaniu małoletniego oraz sprawowania pieczy nad jego

osobą i majątkiem. Sprawowanie opieki przez opiekuna tymczasowego podlega kontroli OPS lub innej jednostki samorządowej, a na niektóre ważne decyzje dotyczące dziecka, będzie musiał uzyskać zgodę sądu. W zakresie pozbawienia rodzica władzy rodzicielskiej przepisy „specustawy” nie regulują tej kwestii, zatem wydaje się, iż powinno się stosować odpowiednio art. 112 ustawy - Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Wniosek o ustanowienie opiekuna tymczasowego składa się do sądu właściwego ze względu na miejsce pobytu lub zamieszkania dziecka.

Następne pytanie było częściowo skierowane do słuchaczy. Prowadzącej zależało, aby słuchacze w pierwszej kolejności zajęli stanowisko w zakresie ewentualnej możliwości niewłączenia dzieci obywateli Ukrainy do polskiego systemu edukacji stacjonarnej (przyjęcie do szkół). Większość opowiedziała się za tym, iż w pewnych warunkach można odmówić przyjęcia dzieci do szkoły. W rzeczywistości szkoła publiczna nie ma prawa odmówić dziecku zamieszkującemu w obwodzie terytorialnym szkoły przyjęcia do niej, nawet w trakcie roku szkolnego. Wynika to chociażby z art. 70 ust. 1 Konstytucji RP (prawo do nauki, obowiązek szkolny do 18 r.ż.). W przypadku wystąpienia problemów z przyjęciem dziecka do szkoły, można zwrócić się o pomoc do organu prowadzącego, czyli w przypadku szkoły publicznej – gminy, na terenie której leży szkoła.

Ostatnią kwestią, jaką poruszono w panelu, było prawo do świadczeń socjalnych na rzecz obywateli Ukrainy w Polsce. Zgodnie z art. 26 ustawy z 12.03.2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa obywatele Ukrainy, którzy przybyli na terytorium Polski po 24.02.2022 r. oraz zadeklarowali zamiar pozostania na tym terytorium, mają prawo ubiegać się m. in. o:

- świadczenia rodzinne;
- świadczenie wychowawcze, czyli tzw. 500 +; świadczenie „dobry start”, czyli tzw. 300 +;
- świadczenie rodzinnego kapitału opiekuńczego;
- dofinansowanie obniżenia opłaty rodzica za pobyt dziecka w żłobku, klubie dziecięcym lub u dziennego opiekuna, pod warunkiem, że obywatel Ukrainy zamieszkuje z dzieckiem w Polsce.

Warunkiem otrzymania ww. świadczeń jest zarejestrowanie rodzica lub dziecka przez komendanta placówki Straży Granicznej w rejestrze obywateli Ukrainy, którzy przybyli

na terytorium Polski w związku z działaniami wojennymi prowadzonymi w tym kraju. Co ciekawe, przysługujące na dziecko świadczenia lub dofinansowanie przysługują także opiekunowi tymczasowemu dziecka. Warto wspomnieć, że niektóre świadczenia rodzinne zależne są od wysokości uzyskiwanego dochodu w rodzinie. W takiej sytuacji, przy ustalaniu dochodu rodziny bierze się pod uwagę tylko dochód tych członków rodziny, którzy przebywają w Polsce.

Podsumowując, Konferencja poruszyła różnorodne aspekty prawne związane z sytuacją Ukraińców w Polsce, w tym też kwestie sporne. Dzięki temu, każde pytanie wywoływało ożywioną dyskusję oraz przedstawione zostały ciekawe spostrzeżenia. Wydarzenie zakończyło się sukcesem. Zostały spełnione postawione cele Konferencji, ponieważ przeprowadzona konferencja przyczyniła się do rozwoju intelektualnego osób w niej uczestniczących oraz zwiększyła się atrakcyjność projektu społeczno-naukowego „Wokół Ukrainy” oraz Centrum Myśli Jana Pawła II.

The report on the scientific conference “Around Ukraine” of The Centre for The Thought of John Paul II, Warsaw, 28.05.2022

Dominika Baran

Studentka IV roku prawa stacjonarnego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Jej zainteresowania naukowe dotyczą prawa energetycznego, prawa administracyjnego oraz filozofii prawa, chociaż nie ogranicza się tylko do tych dziedzin. Jej zaangażowanie na rzecz samorozwoju zostało docenione poprzez przyznanie stypendium rektora oraz stypendium m.st. Warszawa im. Jana Pawła II w 2021/2022.

Anna Lesiewicz

Mecenas Anna Lesiewicz to adwokat z bogatym zapleczem zarówno naukowym, jak i praktycznym. Specjalizuje się w prawie administracyjnym, gospodarczym, prawie imigracyjnym oraz prawach człowieka, co potwierdza jej wieloletni staż w pracy w Urzędzie ds. Cudzoziemców w Warszawie. Obecnie prowadzi własną działalność skupiającą się m.in. na pomocy prawnej na rzecz cudzoziemców w Polsce.